

Tavaszi népszokások Korondon

Korond község népének többsége még mindenképp hisz a gondviselő Istenben, aki alkalmas időt ad és szerencsét az állattartáshoz. Az unitáriusok hitvilága külső megnyilatkozásaiban természetesen eltér a katolikusokétól, de alapvető vonásaiban megegyezik vele. Most a tavaszi napfordulótól Szent János napig veszem számba azokat a jeles napokat, amelyekről az időjárás alakulását, a betegségek elhárítását, az állattartáshoz való szerencsét és bőséges termést várnak.

Sándor, József, Benedek (március 18., 19., 21.) napját mindenki nagyon várja, hiszen a néphit szerint ekkor kezdődik a tavasz. Korondon József napját tartják a tavasz első napjának és ekkor van a Sövidék egyik híres településének Parajdnak a tavaszi nagy állatvására.

Ha hó van *Gyümölcsoltó Boldogasszony* napján (március 25.) a vetésen, a búzából nem lesz jó termés; azt tartották a régi emberek: ha zsákkal is, de el kell hordani a havat. Gyermekekoromban (65–70 esztendeje) édesapámék ezen a napon kimentek a búzaföldre és ha volt olyan hely, barázdaalja, hajlás stb. ahonnan a hó nem ment el, lapáttal megmozgatták, hogy hamarabb olvadjon el. A községünkben lakó unitárius vallású Imre Gergelynél (sz. 1903. február 24-én) édesapjától örökölt imakönyvének táblájára a következő van feljegyezve: „Az 1907 Gyümölcsoltó napján még az őszi hó az egész határon úgy volt (...) De azért termés közepes volt, zab nagyon bőven termett – 1907 November 10 Imre Lajos.” Imre Gergely a könyv későbbi tulajdonosa a következőket jegyezte fel: *Az 1932 év Gyümölcsoltó napján az egész határt hó takarta, azért közepes termés let mindenben. Imre Gergely 1932 év X hó 1.*”

Gyümölcsoltó napján ültetik napjainkban is a gyümölcsfacsemeteket, főképp a szilvafákat.

Április elsejét nagyon várják a vicces és jókedvű fiatalok, hogy elbolondítsák egymást. Régebben cédulákat is küldözgettek egyik a másikhoz, aztán mondták, hogy nem nekem szól s adtak egy másik címet, hogy vigye oda az illető. Mondóka is volt: „*Csiribiri bakveréb, a bolondot küld elébb.*” A másik mondóka: „*Áprilisnak bolondja, felmászott a toronyba, azt kérdezte hány óra, féltizenkettő, bolond mind a kettő.*” Akinek csak eszébe jut, hogy április 1-e van, nagyon vigyáz, nehogy valaki elbolondítsa.

Virágvasárnapján konfirmálják az unitárius vallású gyermekeket, megerősítik őket a hitben. A római katolikusoknál virágvasárnapján ünneplik Jézus bevonulását Jeruzsálembe. Ennek emlékére az egyház *cikót* (barka) szentel, majd körmenetet tart. A nép nagy része még ma is tartja, hogy szenteletlen cikót nem szabad a házba bevinni, mert a tojásból a csirkék nem kelnek ki. A szentelt cikót felhasználták a népi állatgyógyászatban is. Ha tehennek a tőgye megdagadt, eltüzesedett, azt tartották, hogy valami megmarta, legtöbb esetben a menyétre gyanakodtak: *menyétmarás*. Ilyenkor előkerült a szentelt cikó, és a *poroncsolat gomba*. (Redős papsapka gomba, Gyromita esculenta) Ez júliusban, augusztusban terem, erős bűze már messziről megérzik. Egy vaslapátra égő parazsat helyeztek, erre tették a szentelt cikót és a gombát. Ezzel este, reggel addig füstölték a tehenet, amíg helyre jött, vagyis a daganat leapadt. Mások hidegvízzel is locsolták, hogy a daganat hamarabb leapadjon.

Nagycsütörtökön nem harangoznak – nagyszombat késő délutánjáig, a harangokat *kelep* helyettesíti. Azt mondják: a harangok elmentek Rómába.

Nagypénteken Jézus kereszthalálára emlékezünk. Régebb nagypénteken herélték az állatot, malacot, borjút, csikót, azt tartották: ez a legjobb időszak, mert nincs sem meleg sem hideg. Ma is megvan mindegyik utca herélősembere, de mostanában csak malacokat heréltetnek. A bikaborjakat herélés nélkül szerződik le, már nem divat az ökörtartás.

A herélőt és a segítségüket pálinkával kínálják, ő pedig a tököket haza szokta vinni, mert igen igénytelenek lehet belőlük készíteni. A herélőnek a tökökön kívül egykor csak a köszönöm volt a fizetése.

A múlt század végén és a század elején a Felszeg utcában híres lóherélő volt Molnos Tami Mihály, akit mindenki csak Tami Minya bának ismert. A lovakat felelősség mellett herélte, ha herélés alkalmával egy lónak a lába eltörött, azt megfizette. Nem csak Korondról, hanem a környező tanyákról és falvakról is minden nagypénteken sok csikót hoztak hozzá heréltetni.

Tami Mihály kiöregedése után a lóherélés az 1940-es évek elejéig az Alszeg utcában, Oláh Mihálynál történt. Nagyon szerette a lovakat, mindig szép lovakat, csikókat tartott, ő maga azonban nem herélt, csak helyet adott a heréltetőknek. Egy ideig Szolokmából jött át egy Sándor bá nevű ember herélni, majd kiöregedése után a székelyudvarhelyi állatorvos járt ki. Egy-egy nagypénteken 30–40 csikó gyűlt össze. A herélés délelőtt 10 óra tájban kezdődött. Aki a csikóját heréltetni vezette, annak gondoskodnia kellett a segítségről is: nyolc jó markos legényről vagy fiatalemberről, akik mind hasonló erejűek voltak, mert nem egyszerre és egyformán fogtak előfordulhatott, hogy az állatnak eltörtött a lába, s ezért az állatorvos felelősséget nem vállalt. A fogók *istrangból* (kötél) egy hámfélét formáltak, ezt a ló nyakába akasztották, majd ehhez két más kötéllal a ló hátulsó lábait előkötötték. A két első lábára szintén egy-egy kötelet kötöttek és ezzel lehúzták a lovat. Amikor a földön feküdt, az első és a hátulsó jobb, úgyszintén az első és a hátulsó bal lábszárait egymás mellé helyezték, majd kötéllal jó szorosan összekötötték. Ekkor egy vastag, erős patingot (az eketaligát az ekével összekötő szíjat) tettek keresztül a hanyatt fektetett ló faránál, és a lábait kötelekkel még ehhez is biztosították. A nyolc legényen kívül egy ember a ló fejét fogta, hogy meg nem fulladjon, egy pedig a farkát félre fogta, hogy a herélő dolgozni tudjon. A borjak, malacok lefogása nem jár ekkora munkával. A legtöbb helyen a malacot a disznók vályújába fektették hanyatt, két ember fogja a lábait és egy a fejét.

A kivágott sebet fából készült kicsi facsüptetővel összecsapították és időnként hidegvízzel locsolgatták, hogy ne dagadjon meg. Az állatot este-reggel megvezetgették (megjáratták), alája az istállóban bőséges tiszta almot raktak.

A heréltető gazda a nyolc fogó mindenikének egy fél liter pálinkát vagy annak megfelelő pénzt adott. A herélőnek a herélést az újabb időkben külön megfizetik.

Heréléskor a kiszedett heréket egy nagy edénybe rakták. Délután, a herélés végeztével, a háziasszony finoman elkészítette pörköltnek, majd a herélő, a fogók és a háziak közösen elfogyasztották. Érdekes, hogy Korondon nagypénteken a halon kívül semmiféle húsfélét vagy zsírosat nem fogyasztanak, sokan még a kenyeret, tojást, tejet sem eszik meg, a lőtököt viszont megették. Ekkor itták meg a pálinkát is, miközben a beszélgetés, a szórakozás sokszor az éjszakába nyúlt.

A lóherélés akkoriban nagy eseménynek számított. Napokig arról beszéltek, hogy kinek a csikóját hogyan húzták le, melyik markos legénynek, fiatalemberek hogyan fogott a keze; melyiknek milyen volt az ereje.

Azt is meg kell említenünk, hogy a herélés színhelyére – utóbb Oláh Mihály csürkertjébe – sok ember és gyermek gyűlt össze; még más utcából is eljöttek csodálkozni. Ilyenkor a gyermekeket az idősebbek hajtották el onnan; attól féltek, hogy egy csikó megrúgja valamelyiküket. Közben fölemlegették a híresebb lőtartó gazdákat, a szászrégeni, hodosi, parajdi, székelyudvarhelyi, székelykeresztúri, korondi vásárokon történet ló adásvételeket, áldomásívásokat, régi ismerősökkel, katonakollégával való találkozását. Azt is megbeszélték, hogy az elmúlt esztendőben a herélés seb ki lovának hogyan gyógyult meg, mekkorára dagadt.

Nagypénteken napfeljötté előtt az ajtókat és az ablakokat kinyitották, hogy az ágyneműt a nagypénteki szél járja át, a moly ne essen bele. Sok asszony az ágyneműt és más szövевényt kirakta a tornácra, kerítésre, hogy jobban szellőzzön.

Nagypénteken a leányok és az asszonyok egy kicsit kivágtak a hajuk végéből, hogy hosszabbra nőjön és a moly ne essen bele.

Ha nagypénteken sok eső esik a nép úgy tartja és napjainkban is úgy tartják az állatokat tartó emberek, hogy a nyár folyamán sok lesz a *májmetely*, sok juh és szarvasmarha megbetegszik.

Nagypénteken mind a két felekezet hívei szigorú nagyböjtöt tartottak. Nem ették meg a hús és zsíros ételeket, a kenyeret, tejet, tojást. Sokan még a pálinkát sem itták meg. Olyan emberek is akadtak, akik egész nap csupán vizet ittak, csak a vacsora csillag feljötte után ettek. A korondi nép nagy része ma is megbotránkozna, ha valakit meglátna nagypénteken húst enni. Azt mondják: egy napot meglehet böjtölni.

Aki kíváncsi volt arra, hogy a faluban kik a boszorkányok, az nagypénteken el kellett vigye a templomba azon fakanalat, mellyel a festéket kevergették a húsvéti pirostojáshoz. A fakanálra egy lyukat fúrtak, ezen a templomban át kell nézni miseközben – az unitáriusoknál szertartás közben – és az illető meglátta kik a boszorkányok. A boszorkányok az oltárnak, vagy az úrasztalának háttal ülnek és nagy szarvuk van. Miután meglátta az illető kik a boszorkányok, a templomból ki kell jöjjön és a keresztes úton át kell fusson. Így a boszorkányok nem tudnak ártani a kíváncsiskodó személynek.

Húsvét nagyszombatján délutánig a katolikusoknál nem harangoznak, ehelyett *kelepelnek* – gőlyahangszerűen csattogatnak a toronyba felszerelt szerkezettel. Amikor a harangok ismét megszólalnak, szokás a gyümölcsfákat jól megrázni, hogy a nyár folyamán sok és szép gyümölcsöt teremjenek.

Húsvét vasárnapján reggel, a római katolikusok közül sokan kimentek keresztaljával a határkerülésre – a hármassforduló idején azon részre, amelyen a búzavetések voltak. Útközben énekeltek, imádkoztak, kérték a jó Isten, hogy a termést óvja meg mindenféle bajtól és adjon jó termést. Amerre eljártak kitakarították a mezei kutakat, hogy a nyár folyamán legyen a határban dolgozóknak jó és egészséges ivóvizük. A katolikusok közül sokan kalácsot, sonkát, bort, bárányhúst, pirostojást vittek a templomba megszenteltetni.

Húsvétvasárnap este indulnak a legények zenezővel öntözni a lányos házakhoz, ahol pálinkával, borral, téstával és pirostojással várják őket. Húsvét másodnapján (hétfőn) reggel mennek a fiúgyermek a leánykákhoz öntözni. Verset mondanak, a háznál mindenkit megöntöznek, ezért egy pirostojás jár. Akinek nincsen pirostojása, az pénzt ad. A cigánygyermekeknek a legtöbb helyen csak kalácsot adnak.

Szent György napja (április 24). A kiadó házakat ezen napig adták bérbe. Ha a bérlő nem költözött el ezen a napon, újra egyeztek a bérbeadóval. A hármassforduló – feketeugaros – gazdálkodási rendszer idején, az őszi és tavaszi vetésű határban a tavaszi legeltetést betiltották, csak az ugaron lehetett tovább legeltetni. Ezen a napon szálltak ki a majorok (pásztorok) a juhsereggekkel, és szállnak ki ma is a legelőkre. A kihajtás napján a legtöbb gazda láncot tett a kapu küszöbénél keresztül, ezen léptették át az állatokat, hogy a nyár folyamán a vadtól és más nyavalyáktól védve legyenek. Ezt a szokást utoljára 1955. május 15-én láttam az akkor 54 éves Imre Gergelynél Alszeg utcában, mikor a nagyállatait hajtotta fel a legelőre.

Ezen a napon, a majorok az első fejéskor nagyobb értékű fémpénzt tettek a fejővederbe és a tejet arra fejték, hogy a nyár folyamán a juhok sok tejet adjanak. Korondon 1977. április 24-én Szent György napján Ambrus Balázs (sz. 1919) a kollektíva majora még így tett.

A major a szentgyörgyi napi kiszállás után való napon a juhok kosarából (karám) felhúzott egy lészát, oda kihúzott egy láncot olyan magasra, hogy a juhok alatta átbújhassanak. Ha nem bujtatja át, a farkasok nagy kárt tehetnek a seregben míg a keze alatt lesz.

Szent Márk (április 25.) utáni vasárnap tartják ma is a római katolikusok a *búzaszentelést*. Templomi zászlókkal kimentek a falunak azon végére, ahol kezdődtek a búzavetések. A szokásos szertartás ideje alatt a leányok búzakalászból és mezei virágokból koszorúkat fontak a zászlókra, és úgy vonultak vissza a templomba. Napjainkban már csak a templomot kerülik meg.

Május elseje előtti este, a legények a leányos házak kapujában – szinte a kapuval egy-magasságú – kivirágzott „vargacseresznyefa” ágát (zöldágot) állítottak. Amelyik leánynak nem állítottak, az szégyenében nem is mert kimenni az utcára. Olyan is előfordult, hogy a felvágós, büszke leánynak száraz tövisfaágot tettek, arra mindenféle ringy-rongyot, kapcardarabokat reá aggattak. Olyan legények is akadtak, akik éjszaka a felállított zöldágakat kicserélték szárazzal. Egy-egy legény még a nevét is felvágta az ágnak az aljára. Büszke is volt az a leány amelyiknek nagy zöldágot állítottak fel. Napjainkban már alig gyakorolják ezt a népi szokást.

A *Szekelykeresztúri vásár napján* (május 4.) ültetik az asszonyok a paszulyt azért, olyankor keljen ki, amikor a májusi fagyok nem tudnak ártani neki. *Gizella napján* (május 8.) ültetik az asszonyok az uborkamagot, hogy jó termés legyen. Ha ilyenkor ültetik, nem kél ki a fagyos-szentek előtt és fagykár nem érheti.

Fagyosszentek (május 12. Pongrác, 13. Szervác, 14. Bonifác). Ma is fél a nép ezen napoktól, mert a megfigyelés szerint, ezek a napok hidegen járnak és sok esetben fagykárt okoznak. Sokan elmondják, hogy ezek a szentek gyengén teleltek, s májusban megfagytak. Mások úgy tudják éppen hogy erősek voltak a hitükben, ezért meztelenre vetkőztették őket, megkötözték és addig öntözték hidegvízzel amíg behaltak.

A *korondi kirakóvásár* (május 13.) napján vették el a kendermagot, hogy szép és jó kender teremjen. Ma már senki sem termel kendert.

Áldozócsütörtök, húsvét után negyedik nap. Áldozócsütörtökön gyóntak és áldoztak először régebben a hét évet betöltött római katolikus vallású gyermekek. Ma már az egyházközség plébánosával közösen állapítják meg a szülők az első szentáldozás idejét. Régebben nem volt szokás, de mintegy 15 esztendeje divatba jött, hogy az elsőáldozó gyermeknek a keresztszülők ruhát vásárolnak vagy készíttetnek cipőt, karórát és hasonlókat ajándékoznak. Az elsőáldozó gyermek szülei erre az alkalomra nagy ebédet rendeznek, amelyre elhívják a keresztszülőket, a nagyszülőket, és a szülők testvéreit, ritkábban a közelebbi barátokat is. Újabban az ebédre meghívottak is adnak valami ajándékot, vagy pénzt. Régebben a keresztyermeknek a keresztszülők *kolozsmát* adtak, ami egy bárány volt.

Az unitáriusoknál is ez a szokás a virágvasárnapi konfirmáció alkalmával.

Orbán napja (május 25.). Ma is emlegetik, hogy a szász a szőlőjét Orbán napig félti. Ezen nap után már fagyveszélyre nem számítanak. Orbán nap után nyírták régebben a juhokat, a leghíresebb juhnyírónap pedig pünkösöd harmadnapja volt. A tavaszi juhnyírás után, a juhnyíróélett sokan már be is kötötték, úgy tették el a következő nyírásig. Ma az egyéni juhtartó gazdák télen is nyírják a juhaikat.

A *pünkösöd ünnep nagyhétén* lévő napokat keresztyáró napoknak nevezték, mivel már a Nyárádmenti falvakból Deményháza, Mikháza, Búzaháza, valamint Szováta katolikus része már a szerdai napon keresztyülmentek Korondon a Csíksomlyóra igyekvő keresztyáljával. Úgy tartják, hogy a keresztyáró napokon esni fog az eső.

Pünkösöd, az ünnep első napján a kijáró csordák pásztorait pálinkával is kínálták és egy kalácsot adtak, amit a pásztor részére sütöttek. Aki csak teheti pünkösödre még ma is ordás kalácsot süt.

A római katolikus vallásúak közül sokan elmentek a csíksomlyói búcsúra. Pünkösöd előtti csütörtök reggel szentmise után, gyalog indultak. Estére Kápolnásfaluba érkeztek, ott megháltak. Péntek délfelé érkeztek Csíksomlyóra. Vasárnap délben indultak visszafelé, újból Kápolnásfaluban háltak, s hétfőn, késő délután érkeztek haza. Szekeresek is mentek, ők vitték pénzért a gyalogosok átalvetőit, amiben élelem és ruhanemű volt. Aki elfáradt az a szekérre néha fel is ült. Századunk első felében híres búcsúvezető emberek voltak: Fábiani Bétai Márton, Nagy Tódor György, Katona Kerekes Ferenc. Később Tófalvi Mózsiné Márton és Balázs Baba Mihály. Nagy Tódor György és Balázs Baba Mihály voltak a dobosok. Nagy szenzáció volt a gyermekek körében a Csíksomlyóról hozott *csíkipogácsa*. Mintha mos is érezném finom ánizsos illatát, ízét.

A búcsújárás élményeiről hetekig beszélt a nép a faluban. Napjainkban is járnak búcsúra, de nagyon kevesen és autóbusszal, vagy saját személygépkocsijukkal.

Az 1923-ban született Molnos Tami Lajosné Balázs Erzsébet elmondja, hogy ő pünkösöd első napján minden évben korán reggel kinyitja a lakás összes ajtóit és ablakait, hogy a felkelő nap sugarai süssenek be a szobákba. Ő maga pedig nézi a felkelő napot, amely úgy ragyog fel (kél fel) a Málnavész felől, mintha kis tűzlángok lennének benne. Meséli, hogy a csíksomlyói búcsún leányka korában nézte először a felkelő napot és úgy tudja a Szentlélek jelenik meg tüzesnyelvek alakjában ezen a napon a felkelő napban.

Medárd napján (június 8.) – ma is tartják – ha esik az eső, hat hétig reá tart, hat héten keresztyül mindennap esni fog az eső.

Az *Úrnapja* ma is nagy ünnep a katolikusoknál. Régebben a templom bejáratánál, a kántorlak mellett lévő keresztyfánál, Szállasy Ferenc üzlete előtt és a kirakodóvásár-téren lévő keresztyfánál asztalokból, szentképekből rögtönzött oltárokat állítottak fel. A templomtól a piactérig az utcákat kőrifaágakkal díszítették. A körmenet előtt szentmise volt, amelynek végzetével megindult a menet. Közben a négy oltárnál megálltak, s a pap egy-egy részt felolvasott az evangéliumból, imát mondott és áldást adott az Oltárszentséggel. A piactéren prédikált. Visszatérve a templomba Te Deumot énekeltek. Ma is megvan a körmenet, de mert

hatósági rendeletre nem volt szabad a körmenetnek az utcára kimenni, ma a templom kerítésén belül végződik az Úrnapi ünneplés. Amikor a körmenet után a templomból mennek a hívek hazafelé, mindenki tör a kőrifaágakról egy ágacskaat s azt hazavitte. Azt tartották, hogy az ágacskaán ahány levél van, odahaza annyi *Miatyánkot* el kell mondani. Ezután az ágacskaat a veteményeskertben a hagyományásba kell szűrni és akkor a hagymát nem eszik a lótevtek.

Úrnapiján száll ki a korondi unitárius egyházközséghez a kerületi esperesi vizsgálószerk. 1960-ban Imre János akkori gondnok és id. Ravasz János javaslatára tették erre a napra, hogy a korondi unitáriusoknál is ünnep legyen az Úrnapija.

Margit napkor (június 13.) most is minden évben elmondják a gazdálkodók, amelyeik kukoricaszál ezen a napon már feléri a szekér tengelyét, az hoz termést.

Jézus Szent Szíve (a pünkösdi ünnepkör hozdozza) ünnepe után való vasárnapon tartják 1912 óta a korondi katolikus templom búcsúját. Régebben az ilyenkor templomi zászlókkal jöttek a búcsúsok Atyhából, Parajdról, Székelypálfalváról, Pálpatakáról. A mézespogácsa és bazárárusok nagyon jól tudták mikor van Korondon a búcsú. A központban, a templomhoz közel 4–5 sátort is felállítottak. Aki csak tehetta a más faluból érkező barátait elhívta vendégségbe. A délutáni táncmulatságok legtöbbször verekedéssel végződtek.

Pál-Péter napján (június 29.) tartják a Korond községhez tartozó Pálpataka tanyatelepülés-szerű falu római katolikus egyházközségének a búcsúját.

Szent János napján (június 24.) úgy tartja a nép ma is, ha esik az eső gyenge lesz a pityóka termése. Ezzel szemben a már említett Imre Gergelynél lévő imakönyvben a következő bejegyzést találjuk: „Az 1902 év Szent János napján az egész nap hullot az eső. De azért is pityóka elég let. En jegyeztem fel. Imre Lajos 1902 IX 26.”

Ezen a napon ellenőrzik ma is a majoroknál (juhásztoroknál) a vizsgára adott fejős juhoknak a tejelését a cimboraszerek által megválasztott ellenőrző bizottságot.¹

István Lajos

A háromi nyaralótelep elnevezése

Miskolc közkedvelt kirándulóhelye, Lillafüred elnevezésének körülményeiről a mai napig sok találgatás, homályos elképzelés él a köztudatban, de tulajdonképpen a kutatók körében is. A Bükk első útikalauzát ifj. Truskovszky Gyula jelentette meg 1898-ban, de az elnevezésről nem ír, csupán annyit jegyez meg, hogy a nyaralótelep gróf Bethlen András földművelésügyi miniszter kezdeményezésére létesült.¹ 1932-ig ezen a téren nem sok változást tapasztalunk: több kiadvány is megjelenik, amelyben szó esik az üdülőhelyről,² de a névadás körülményeit nem említik. Nem így az 1932-ben megjelent Bükk című kiadvány: „A régi nyaralótelep 1892. gróf Bethlen András, akkori földművelésügyi miniszter kezdeményezésére keletkezett és feleségéről, Vay Lilla bárónőről neveztek el.”³ Azonban ez a családi kapcsolatra történő utalás minden alapot nélkülöz.

A későbbi szerzők – úgy tűnik – ezt tekintették alapműnek és azóta szinte kritika nélkül idézték egymást. Kiss Lajos is ezt a verziót teszi közzé a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* című munkájában, de ő legalább hivatkozott a forrásra,⁴ sőt művének átdolgozott negyedik

¹ Erről bővebben ld. István Lajos: Cimboraszer a hagyományos korondi juhászatban című írását a Honismeret 1990. 4. sz. 34. oldalán. (Szerk.)

¹ ifj. Truskovszky Gyula: Bükkvidéki kalauz. Miskolc. 1898. 18. old.

² Lippay Béla: Miskolci kalauz. Miskolc. 1910. Miskolc város és környéke. Képes album az orvosok és természetvizsgálók 1910. évi miskolci gyűlésére. Illyés Bertalm: A Bükk. Miskolc, 1925.; Lillafüred és környéke Miskolc. 1930. Unger Hugó: Miskolc és környéke. Miskolc. 1928.

³ Erdely Gyula, Hubay József és Dr. Vagyfőző János (szerk.) Bükk. Budapest, 1932. 89. old.

⁴ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest. 1978. 381. old.